

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 8/2 2019 s. 900-913, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

MUSTAFA NECATİ SEPETÇİOĞLU'NUN SABIR AĞACI ROMAN SERİSİNDE KÜLT VE SEMBOL OLARAK AĞAÇ

Kürşad KARA*

Turgay KABAK**

Geliş Tarihi: Ocak, 2019

Kabul Tarihi: Nisan, 2019

Öz

Çalışmamızın amacı millî kültürümüzün önemli bir alt ögesi olan ağaç kültürünün günümüze Türk edebiyatına simgesel değer olarak yansımalarının tespiti olacaktır. Araştırma yöntemi olarak da doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır.

Kült kavramı; Türk kültüründe saygı gösterme, kutsallık atfetme anlamlarında kullanılmıştır. Fakat zaman içerisinde bu anlamlardan esinlenerek kültürler yeni sembolik değerler kazanmıştır. Çalışmamızda tabiata ait bir nesne olan ağaç kültürünün kazandığı yeni sembolik değerler bir roman dizisi üzerinden tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmacıların çoğu mit, destan ve modern edebiyatın birbirini izleyen aşamalar olduğuna dikkat çekmişlerdir. Bundan dolayı mitsel arketipler modern romanlarda da varlığını devam ettirmişlerdir. Bu iddianın doğruluğu Sabır Ağacı roman dizisi üzerinde irdelenmiştir.

Ağacın sembolik değerleri için Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun "Sabır Ağacı" adlı roman dizisi incelenmiştir. Eser sekiz ayrı kitaptan oluşmaktadır: "Zaman Sahibi ve Toprak", "Sahibini Arayan Toprak", "Zaman Dar Bir Kapıda", "Zaman Sarkacı", "Zaman Dönümü", "Zaman Yok", "Zaman Uyanışı", "Zaman Yürüyüşü", "Sabır Ağacı" adlı eseri oluşturan sekiz ayrı eser taranarak ağaç kültürünün simgesel değeri alıntılar yapılarak ortaya konmuş ve yorumlanmıştır. Ağaç kültürünün sadece saygı gösterdiğimiz ve kutsallık atfettiğimiz bir kültürten daha fazlası olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Hayat ağacı, Necati Sepetçioğlu, ağaç kültürü.

TREE AS A CULT AND SYMBOL IN NOVEL SERIES CALLED SABIR AĞACI BY MUSTAFA NECATİ SEPETÇİOĞLU

Abstract

The aim of our study is to determine the reflection of the tree cult which is an important sub-element of our national culture on the Turkish literature as a symbolic value. Document analysis was used in the study as research method.

The concept of cult was used in terms of showing respect and attribution of holiness in Turkish culture. But in time, the cults inspired by these

* Dr. Öğr. Üyesi; Bayburt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi ABD, kkara@bayburt.edu.tr

** Dr. Öğr. Üyesi; Bayburt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi ABD, turgaykabak@gmail.com

meanings gained new symbolic values. In our study, the new symbolic values of the cult of tree-an object was determined through a novel series. Most of the researchers pointed out that myth, epic and modern literature are the successive stages. Therefore, mythical archetypes continued to exist in modern novels. The accuracy of this claim has been discussed in the series of Sabır Ağacı novels.

The work called “Sabır Ağacı” novel series of Mustafa Necati Sepetçioğlu was examined for the symbolic values of tree. The work consists of 8 different books. The eight books of the novel series-Zaman Sahibi ve Toprak, Sahibini Arayan Toprak, Zaman Dar Bir Kapıda, Zaman Sarkacı, Zaman Dönümü, Zaman Yok, Zaman Uyanışı, Zaman Yürüyüşü- were analyzed and the symbolic value of the cult of tree has been determined and interpreted by citing from the books. The cult of the tree was determined to be more than just a cult which we respected and sanctified.

Keywords: Hayat ağacı, Necati Sepetçioğlu, tree cult.

1. Giriş

Tabiat ile insan evrende açıklanması gereken iki önemli varlıktır. Her iki varlık, anlamını birbirinin varlığından almaktadır. İnsansız tabiat, tabiatsız insan düşünülemez. Tabiat, bilindiği üzere görüldüğü şekli ile topraktır, sudur, havadır, güneştir, bitkidir, hayvandır, madendir, insandır. İnsan canlılar arasında üstün yaratılan bir varlık olarak dünyaya gözlerini açtığı andan itibaren aile, cemiyet, tarih, anane ve coğrafyanın getirdiği kültür birikimi içinde dış dünya ile karşılaşır. Dağlar, ovalar, denizler, nehirler, göller, ormanlar, çiçekler, kuşlar bireyin hayatında dünyayı algılayış biçimine göre renk ve mana kazanır. İç dünyasında ikinci bir tabiat oluşur ve özellikle modern hayatın başlangıcına kadar bu tabiatın ana ögesi ağaçtır. Ağaç, sadece madde olarak değil bir mana kümesi olarak karşımıza çıkar.

Ağaç toplumlarda önemli bir değer olarak var olagelmiştir. Toprak, su, hava, ateş dört temel ögenin ağaç bitkisinde bir araya gelmesi onu değerli kılan hususlardan biri olmuştur. Ağacın tohumu toprağa düşer. Burada su ile hayat bulur. Gelişip büyür ve etrafına, oksijen ve karbondioksit verir. Kuruyan dalları ile de ateşe hammadde olur. Çiçeği, meyvesi ve diğer estetik özellikleriyle tarih boyunca insanların dikkatini çeken ağacın beşikten mezara kadar hayatın her safhasında kullanılması, ona karşı özel bir ilgi uyandırmıştır. İklimlere göre türlerinin farklı oluşu, her mevsim görünümünün değişmemesi, özellikle kışın yapraklarını döküp baharda tekrar canlanması sebebiyle, ölümden sonra yeniden hayata dönüşün sembolü gibi görülmüştür. (Tanyu, 2004, s. 456).

Çalışmamızda adı geçen “Sabır Ağacı”nın özelliklerini şöyle açıklayabiliriz: İsim Yunanca takdir etmek anlamına gelen “agavos”tan gelmiştir ve ağacın güzel görümlü çiçeğine atfedilmiştir. Gövdesiz, yaprakları çok sulu ve birkaç ayak eninde (30-50 cm) rozet (yumrular) ile yere tutunup bu rozetler vasıtası ile çoğalmaktadırlar. Yapraklar; kenarları

dikenli, kılıç görünümlü ve 90 cm uzunluğunda olmaktadır. Çiçekleri sarı-yeşil, çoklu 7,5 m boya ulaşabilen sivri çiçek gövdesinin yandan çıkan çiçek dallarının ucunda oluşur. Yaz sonuna doğru açarlar. Çoğalmaları, ana ağacın alt yanından çıkan sürgünleriyle oluşur (Yapıcıoğlu, 2004, s. 126).

2. Ağaç Kültü ve Ağacın Türk Kültüründeki Yeri

2.1. Tabiat ve İnsan

Tabiat, insanın içine doğduğu, yaşamını sürdürdüğü ve sonlandırdığı mekândır. Bu anlamda insanın tabiat ile ilişkisi insanoğlu var olduğundan beri devam eden bir olgudur. İnsan tabiat ilişkisi bir taraftan insanı ve insan üretimi olan kültürü etkilerken, insan ve kültürü de tabiatı etkilemiştir. Bu etkileşim sonucunda kültürlerin kendine has geleneksel dünya görüşleri ve ekoloji bilgileri oluşmuştur. Bu bağlamda Türklerin yaşadıkları doğal ortamın ve konar-göçer yaşamın da etkisi ile kurdukları hayatta oluşan geleneksel dünya görüşlerinde tabiat ile iç içe bir hayat geliştirdikleri görülmektedir. Türklerin geleneksel dünya görüşlerinin oluştuğu mitolojik dönemde doğa ile ilişkilerine bakıldığı zaman; doğayı yaşam alanları olarak gördükleri, doğanın sürekliliği ile kendi hayatlarının sürekliliğinin birbirine bağlı olduğunu anladıkları ve kendilerini doğanın efendisi değil; onun bir parçası olarak kabul edip doğadaki bütün unsurları canlı kabul edip onlara saygı duydukları görülmektedir (Kabak, 2018, s. 277). Bu saygı, sınırlarını bilme ve doğa ile uyumlu şekilde yaşama anlayışı birçok doğa unsurunun Türk kültürü içerisinde önemli bir yer tutarak kültleşmesini sağlamıştır.

2.2. Kült Kavramı

Kült, “kutsal olarak kabul edilen varlıklara karşı gösterilen saygı veya tapınmaya verilen ad” (Kaya, 2007, s. 445) olarak açıklanabilir. Ancak halkbilim ve özellikle mitoloji araştırmaları söz konusu olduğu zaman kült kavramı önemli, önemli olduğu kadar da tartışmalı bir konudur çünkü kült denildiği zaman genellikle sözlük anlamından dolayı bir tapınma anlamı çıkarılmaktadır. Mesela atalar kültü denildiği zaman atalara tapınma şeklinde anlaşılabilir. Bunun sebebi de kelimenin Batı kökenli olması ve Batı mitolojisinde “tapma, tapınma, dinî tören” gibi anlamlara gelmesidir. Ancak Türk kültüründe kült kavramı tapınma ile karşılanamaz çünkü Türkler Batılılar gibi her doğa unsuruna bir tanrı tahsis etmemişlerdir. Örneğin Türk mitolojisinde ağaç kültü vardır ama bir ağaç tanrısı yoktur. Bu sebeple Türklerdeki kültü saygı gösterme, kutsallık atfetme anlamlarında kullanabiliriz (Ergun, 2012, s. 21-23).

Dinlerin gerçek unsurlarından birini teşkil eden kült, insanın tabiatüstü kuvvetler veya ilahlarla olan münasebeti sırasında çeşitli hareketlerle ifade olunur (Ergun, 2012, s. 15). Adına

ritüel de diyebileceğimiz bu hareketler hemen hemen her toplumun dinî hayatında görülmüştür. Bu açıdan bakıldığında Türk inanç yapısında içinde ağacın da olduğu bazı ritüel ve uygulamalara rastlanmaktadır. Bunun en büyük sebebi ağaca atfedilen kutsallık ve saygıdır. Bu saygı zamanla ağacın kült hâline gelmesine sebep olmuştur.

2.3. Ağaç Kültü

Ağaç, kökünün yer altında, bedeninin yerde ve dallarının gökyüzünde olması sebebiyle üç kozmik bölgeyi de birleştiren bir bağlantı aracı olarak işlev görmesi sebebiyle hemen bütün mitolojilerde önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Eliade, 2003). Bu unsurların görünüm şekilleri incelendiği zaman yorumlar ve sembolik anlamlar küçük farklılıklar gösterse de hayat ağacı, dünya ağacı gibi temel görünümlerin hemen bütün mitolojilerde olduğu görülmektedir. Örneğin hayat ağacı; Rus mitolojisinde de vardır ve “baş, gövde ve ayaklar olarak insan vücudunu ya da ateş, toprak ve su olarak üç elementi simgeler. Dolayısıyla bu ağaç insanın evrendeki yerini belirleyen bir unsur olarak kabul edilir” (Öksüz, 2014, s. 46).

Türk mitolojisinde de hayat ağacı motifi sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. “Türk mitolojisinde hayat ağacının en önemli özelliği, dünyanın merkezinde yer almasıdır. O, üç kozmik alanı (yer altı, yer üstü ve gökyüzü) birbirine bağlar. Kozmik ağaç, bazen merdivenle, bazen de ağaç direk ile temsil edilir. Ritüel sırasında bu ağaç (direk, merdiven) büyüsel olarak gökyüzüne kadar uzanır” (Ergun, 2012, s. 27).

Kökenini kozmik ağaç/hayat ağacından alan inançlarla beslenen ağaç kültü Türk halk inanışları içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu sebeple meşe, kayın, kavak, çınar, sedir, servi, söğüt, elma gibi pek çok ağaç kutsal sayılmış, türbe ve yatır başlarındaki ağaçların, ulu ağaçların kesilmesinin uğursuzluk getireceğine inanılmıştır. Ağaç tabiat olaylarını yönlendirme ritüellerinde, sağaltma törenlerinde, defin törenlerinde ve bereketi arttırmaya yönelik törenlerde kullanılmıştır. Birçok Şaman töreninde ağaç, insanı Tanrı’ya ulaştıran bir araçtır. Ayrıca ağaç, üremeyi, büyüüp gelişmeyi temsil ettiği için Anadolu’nun pek çok yöresinde çocuğu olmayanlar içinde ağacın da olduğu birtakım ritüeller gerçekleştirilmektedir (Ergun, 2012, s. 25-465).

Burada dikkat edilecek husus; her ağacın veya aynı ağacın her yerde kült konusu olmadığı, hatta sıklıkla çam, kayın ve çınar benzeri meyvesiz ve ulu ağaçların kült olarak kabul edildiği gerçeğidir. Anadolu sahası, ağaç kültünün Müslüman Türklerdeki en ilgi çekici örneklerinin ortaya çıktığı yerlerden biri olarak görülmektedir. Anadolu sahasında yaşayan Tahtacı ve Yörüklerde ağaç kültü yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Tahtacılar geçimlerini ağaç işçiliğiyle karşılamakta ve ağaca çok büyük saygı duymaktadırlar. Hatta bu

bağlamda Muharrem ayında ağaç kesmek yasaklanmıştır (Eröz, 1991, s. 9; Yalman, 1993, s. 380).

2.4. Türk Tarihinde ve Edebiyatında Ağaç Kültü

Oğuzlarda, Uygurlarda, Kıpçaklarda çok sayıda mit, büyük insanların doğumunda ağaca bir rol verir, onu babaları ya da anaları yapar. Günümüzde Yakutlar ilk insanın, kozmik ağacın içinde, belinden yukarısı çıplak bir kadın tarafından beslendiğine inanırlar. Ağaç iyisi hakkında Yakutlar hayvan sürülerine göz kulak olduğu ve av hayvanlarını koruduğu için ona gönül borcu duyarak, ondan dilekte bulunurlar. Kazaklarda kısır kadınlar, çocuk sahibi olmak için tenhada bir elma ağacının dibinde zaman geçirirler ve yaşlı bir adamın onları ziyaret edeceğine inanırlar. Hitanlar da, düzenli bir biçimde, çatalı ağaçların dibinde zaman geçirirler ve yaşlı bir adamın onları ziyaret edeceğini düşünürler, ayrıca çatalı ağaçların dibinde bir tören yaparlar. Bu törende imparator yere yatar, yaşlı bir adam, bir sadağa (ok kılıfı) vurur ve “ Bir oğlan doğdu!” diye bağırır. Son olarak Çağdaş Türkiye’de olduğu gibi Moğollarda da bir ağaç diken kimsenin uzun bir ömrü olacağı düşünülür (Bonnefoy, 2000, s. 27-28).

Ağacın, yeniden dirilme veya sonsuz hayat açısından da önemli bir rolü vardır. Yakutlar ölüyü bir ağaç altına gömerlerdi. Özellikle Tu-kiularda, cenaze töreni için, yaprakların düşmesi yahut yeniden çıkması beklenirdi. Altay Tatarları yeryüzünün göbeği üzerinde, her şeyin merkezinde, tepesi Bay Ülgen’in oturduğu yere degen dev bir çamin, yeryüzü ağaçlarının en büyüğünün bittiğini söylerler. Yakutlar, dünyanın merkezinde Göğü kat eden, köklerinin altında ebedi bir su fişkıran dev bir ağacın köpüklü sarı bir su yaydığını anlatırlar; gelip geçenler onu içtiklerinde yorgunlukları dağılır. Manas destanının Er-Töştük hikâyesinde eşsiz bir ağaç vardır, gökyüzü kubbesinin onun üzerine dayandığına inanılır. Kozmik dağ ile aynı nitelikte, evrenin iki veya üç düzeyini birbirine bağladığı kabul edilen ve bazen göğü destekleme işlevi taşıyan bu kozmik ağaç, Şamanizm’de büyük bir rol oynar. Gövdesi üst açıklıktan geçecek biçimde Yurdun merkezine dikilmiş (Altay Tatarları, Buryatlar), çoğunlukla yedi yahut dokuz dalı olan (Altay Tatarları) bu ağaç, Şamana, tanrısal yolculuk sırasında, merdiven görevi görür (Bonnefoy, 2000, s. 27-28).

Anadolu’da İslamlaşmanın ilk yüzyıllarında ağaçlara büyük saygı gösterilir, onlara dua edilir, bir kimseye “gölgeli büyük ağacın hiç kesilmesin” denir. “ Başsız ve ayaksız bir ağaca” başvurulur (yardım istenir). Eski Oğuz rivayetine göre, efsanevi bir hükümdar göbeğinden üç ağacın çıktığını, gölgelerinin her tarafa yayıldığını ve göğe değdiğini görür; bu Osmanlılarda da vardır. Hanedanın kurucusu Osman Bey’in göbeğinden bir ağaç yükselir, dallarının gölgesi bütün dünyaya yayılır (Bonnefoy, 2000, s. 27-28).

XIV. asır sonlarında Azerbaycan bölgesinde yazıya geçirilen bir Dede Korkut hikâyesinde bu sevgi, ağaca karşı bir aşk, bir gönül ürperişi derecesine varacaktır (Gökyay, 1976, s. 36-37):

Ağaç ağaç der isem sana arlanma ağaç
 Mekke ile Medine'nün kapısı ağaç
 Musa Kelim 'ün asası ağaç
 Büyük büyük suların köprüsü ağaç
 Kara kara denizlerün gemisi ağaç
 Şah-ı merdan Ali'nün Düldül'ünün eyeri ağaç
 Zülfikar'un kınıyilen kabzası ağaç
 Şah Hasan'la Hüseyin'ün beşiği ağaç
 Eğer erdür eğer avrat kokusu ağaç

Ağaç sevgisi, XVI. asır saz şairi Pir Sultan Abdal'ın bir Nefes'inde de şöyle dillendirilmektedir (Banarlı, 1971, s. 31):

Öt benim sarı tamburam
 Senin aslın ağaçtandır
 Ağaç dersem gönüllenme
 Kırmızı gül ağaçtandır
 Nurdandır Kâbe eşiği
 Cihanı tuttu ışığı
 Hasan Hüseyin'in beşiği
 O da yine ağaçtandır.

Türklerin tarihine ve edebiyatına baktığımızda genel olarak, geleneksel dünya görüşlerinde, mitolojilerinde ve bunlardan etkilenen halk inanışları içerisinde ağacın önemli bir kült olduğu görülmektedir. Kültürün kökenlerinde yatan ve kültürel kodları gelecek nesillere aktaran kültürler günümüze kadar çoğunlukla mit, destan, efsane ve masal gibi anlatılarla ulaşımlardır. Araştırmacıların çoğu mit, destan ve modern edebiyatın birbirini izleyen aşamalar olduğuna dikkat çekmişlerdir. Bundan dolayı mitsel arketipler modern romanlarda da varlığını devam ettirmişlerdir (Eliade, 2017, s. 36). Bu bağlamda Türk mitolojisinde ve destanlarında

önemli bir yer tutan ağaç kültü, modern dönem Türk romanlarında mitsel kökenlerini de çağrıştıran bir sembol olarak karşımıza çıkmaktadır.

3. Bulgular: Sabır Ağacı Romanında Ağaç Kültünün Yansımaları

Sabır Ağacı romanı sekiz cilttir. Romana ismini veren “Sabır Ağacı” romanın birçok yerinde yazarın ruh dünyasına yansıyan şu şekliyle tasvir edilmiştir: “Kıbrıs’ın sarı sabır ağaççıkları gelirdi gözlerinin önüne. Sarı sabır ağaççıkları da yeryüzünde kalmış bir yalnızlığın duygusallığında Tanrı’ya ulaştıracak bir araç bekliyor, ulaşacak yollar arıyor gibi durmuyor muydu” (Sepetçioğlu, 2006a, s. 106)? Yazar, ağacın sadece dış özellikleri hakkında bilgi vermemiştir. Sabır Ağacı’nı yalnızlık ruh hâli içerisinde kendini Tanrı’ya ulaştıracak bir nesne olarak da görmektedir.

Hayat ağacı inancı bağlamında Sabır Ağacı’na bakılmaktadır. Hayat ağacı öncelikle, hayat bahşeder ve üç âlemi birbirine bağlar. Bu olağanüstü ağaç, hem canlıların üç âlemdeki işlerini düzenler, hem dünyanın düzenini temin eder, hem de içinde bulunduğu topluma ortak bir bağ, dayanışma, yakınlık sağlar. Duygusal bir bağla bakılan Sabır Ağacı Tanrı’ya ulaştıracak bir görev üstlenir. İnsanoğlunun yeryüzündeki yalnızlığını giderecek ve onu bu sıkıntıdan kurtaracaktır. Roman dizisinin bütünlüğü içinde bu duruma bakacak olursak Türklerin Kıbrıs’a gelmesi, yabancı topraklara adım atması ilk zamanlarda bir yalnızlığı doğurmuştur. Anadolu’nun dört bir yanından Kıbrıs’a getirilen ve yalnızlık duygusu içerisinde yeni yurtlarına yerleşmeye çalışan Türkler, ağacı yalnızlıklarını giderecek ve Tanrı ile aralarındaki bağı tesis edecek bir aracı olarak görmeye başlamışlardır.

Roman dizisinde Sabır Ağacı ile “Servi Ağacı” eş değer görülmüştür. Uzun boyuyla Tanrı’ya ulaşan bu ağaç ile insanoğlu Tanrı ile kutsal bir bağ kurmuş oluyor ve yalnızlığını gideriyor. Sabır Ağacı’nın kişileştirildiği bölümde ise şu ifadeler yer verilmiştir: “Aralarında sabır ağaçlarının sessiz duaları andırır duruşları görünüşe dinlendirici bir hava katıyordu” (Sepetçioğlu, 2006a, s. 106). Ağaçlar dua etmektedir. İnsanlık için, onu oraya dikene ve bakımını yapan herkese dua etmektedir. Ağaç yazarın cümleleri ile canlanmaktadır. İçindeki kutsal ruh hareketlilik kazanmaktadır. Sabır Ağacı’nın meyvesiz oluşu, Tanrı’nın uluhiyet ve sıfatlarında herhangi bir ortağının veya benzerinin olmadığını ifade etmekte, yani “Vahdaniyet” sıfatını sembolize etmektedir. Dua bir yakarışın adıdır. Tabiat ve ağaçlar bu dua ile hayat bulmaktadır. Tabi ki bu canlılıktan insan da nasibini almaktadır.

Sepetçioğlu, romanın diğer kısımlarında sadece Sabır Ağacı ile yetinmez ve Türk kültüründe yer alan diğer ağaçlara da yer verir: “Yoksa bizim toprağımız olamaz o kefare yeri... Üstünde selvi ağaçları misali töreyi yeşertmeliyiz ki Kıbrıs bizim ola” (Sepetçioğlu, 2006b, s.

279)! Yazar, toprağın vatan olma sürecini ağaçla başlatıyor. Ağacı örnek gösteriyor. Örnek gösterilen ağaç servi ağacıdır. Genellikle mezarlıklara dikilen servi, uzun boyu ve daima yeşil kalmasıyla ebediyetin sembolüdür. Bir toprağın altında yatan ölüyü belgeleyen mezardır. O mezar aynı zamanda o toprağın sahibini de belgeler.

Toprağın üstünde servi ağaçlarının varlığı yazar için bir ön koşuldur. Türk töresinin yeşermesi için toprağın sahibinin olması gerekir. Törenin kalıcılığı da yine servi ağaçlarının özelliği ile özdeşleştirilmiştir. Onların daima yeşil olmaları, ata ruhlarının cennette olduğunun kanıtıdır. Onlar aynı zamanda ölen ataların torunlarının mutlu yaşamalarının sembolüdür. Mezarlıklardaki ataların ruhları bu ağaçlar sayesinde göğe ulaşmaktadır.

Sepetçioğlu bu eylemi yaparken ağaç kültürünün sembolik değerlerinden faydalanmaktadır. Yazar, ağacın dirilişini ve bu dirilişteki manayı açıklamaya devam eder:

Günlerden cuma günüydü, aylardan şubatın onu falan olmalıydı. Havanın çılgın bahar sevdalanması sarhoşluğunun doruğundaydı. Yakın geçtiği bahçe duvarlarından sarkmış bir iki ağacın tomurcuklarında pıtır pıtır patlama heveslenmeleri, geçen yılın sürgünlerinde yeni bir yeşillenmeyle pırıl pırıl oynaşmalar hissetti. İnanamadı. Ağaçların da insanlar gibi bu kış gününde yaşanan yalancı baharlara aldanmış olabileceğini aklı kesmiyordu. Durup bir ağacın dalını eğdi hatta galiba zerdali dalıydı ve ağaç, tazeliğin filiz eğiliminde dalını Dursun Ali'nin çekişine bırakıverdi; Dursun Ali avucunun içinde fişırdayan bir canlılık hissetti, daha da şaştı... Ağaçtan gelen bir gizli canlanış avucundan damarlarına sıçramıştı sanki kanına karışıyordu, beyininde alevlendi, tutuşarak yendi; yüreği sıkır sıkır horon oyunlarına kalkmak üzereyken gülümsedi. "Ha bu insan dediğin nesne yaşına başına bakmadan havaya uyup coşuyor daa paluk gibi oynayı!" dedi, söylendi memleketi ağzında, kendiliğinden kopmuş bir söyleyişti, hoşlaştı. Ha bu kart ağacın ortalığı bahar sanarak dirilişi ha ben ne fark vardır" (Sepetçioğlu, 2006c, s. 63)?

Ağaçların baharla birlikte canlanması karşımıza çıkıyor. Bu canlanış sıradan bir canlanış değildir. İnsanların canlılığına benzetilmektedir. Bu diriliş ağacın bir ruha sahip olduğunun, dolayısıyla bünyesinde bir güç ve kudretin bulunduğu ispatıdır. Yazarımız ağacın maneviyatını artırmak, ağaçtaki o derinliği bizlere sunmak için bir serüven başlatır:

Yaseminci Baba, Dumdum Memi Reis'in gemisiyle İstanbul'dan yola çıktığında yanında çok değişik çiçek ve bitki tohumlarıyla birlikte kimi bir iki yaşında, kimi daha yaşlı aşılı meyve fidanları almış getirmişti. Tekke şeyhinden tekke şeyhine aktarılan emanetler gibi bir kısım bitkilerin tohumlarıyla birtakım meyve ağaçlarının aşılansızca töretilmiş genç körpe fidanları da okuna üflene devredilirdi. Denildiğine göre bunların çoğu Kumral Dede Konağı'nın bahçelerinde, ilk Osmanlıların en

hareketli zamanlarında yetiştirilmiş; asıl anaçları ise Kumral Dede'nin kendisi, doğrudan kendisi Yesevi Dergâhı'ndan, Horasan'dan Anadolu'ya gönderildiğinde yanında getirmişti. Bunun gibi, Malazgirt Savaşı sırasında ve sonrasında Sarı Hoca'yla öğrencileri de özellikle her yeni fethedilen şehre dikilmesi kutsal gelenek haline getirilmiş olan çınar ağacı fidanlarının da bu şekilde getirilmesine öncülük etmişlerdi. Yaseminci Baba Kıbrıs'a gelen Yesevilerin öncüsü saydığı için özünü bu töreyi sürdürüp Asya'daki ocağı Kıbrıs'ta tütürüyordu" (Sepetçioğlu, 2006c, s. 118).

Roman dizisinin genelinde Türklerin Kıbrıs'a yerleşmesi ve orayı vatanlaştırma anlatılmaktadır. Yaseminci Baba, romanın başkahramanıdır. Kendisinin en büyük görevi Kıbrıs toprağını vatanlaştırmaktır. İnsan evinden uzaklara gideceği vakit birinci dereceden önemli eşyalarını alır. Yaseminci Baba ise yanına değişik çiçek ve bitki tohumları, meyve fidanları alıyor. Yanına aldığı bu bitki ve tohumları sıradan bir şekilde getirmiyor. Onlara emanet vasfı yüklüyor. Tekke şeyhinden tekke şeyhine aktarılan emanetler gibi muamele ediyor. Bu genç körpe fidanlarını okuyarak, üfleyerek emanet aldığını söylüyor. Fidanları ve tohumları yine sıradanlıktan kurtarıyor. Onlara Yesevi Dergâhı maneviyatı kazandırıyor. Ayrıca tarihi kültürün taşıyıcısı olarak görülen bu fidanların aslının Asya toprakları olduğunu dile getiriyor.

Türk milletinin yeni fethettiği yerlere çınar ağacı götürmesi geleneği vurgulanıyor. Türk milleti ağaçla birlikte Türk tarihini ve Türk medeniyetini de götürüyor. Ağaç bir medeniyet sembolü olarak karşımıza çıkıyor. Fetih felsefesini fidanlarla özleştiren yazar çınar ağacını da bu felsefeye ekliyor:

Töredendir Paşa bilirsiniz! dedi. Atalarımız yeni aldıkları şehirlere fetih çınarları dikerler. Çınarlar toprakta köklendikçe yurdu pekiştirir; dallı budaklı yeşerdikçe vatani sağlamlştırır, gölgesi çoğaldıkça toprağına huzur serper. Bizim fetih çınarlarımız bu yüzdendir, dedi. Islak çuvallarda sarılı, kökleri topraklı iki çınar fidanını gösterdi. Bunları ben İstanbul'dan kendi bahçemden getirdim. Asılları İstanbul'a dikilen fetih çınarlarımızdandır; onların da asılları Bursa'dan Söğüt'ten getirilme çınarlardır. İnşallah bunlardan yetişecek olanları da günü gelince başka topraklara dikenlerimiz bulunacaktır. Besmele çekelim, kendi çınarlarımızı kendi toprağımıza kendi ellerimizle dikelim. Köklerdeki toprak da İstanbul'dandır" (Sepetçioğlu, 2006d, s. 178).

Ağaç dikiminde ezbere yapılan hiçbir şey yoktur. Yapılan eylemler günü birlik değildir. Atalarımızın yaptığı işlerdeki başarısı da burada saklıdır. Yapılan eylemlerin arkasında binlerce yıllık birikim vardır. Bu birikimle yapılan hareketlerin sonucu başarıdan başka bir şey getirmiyor. Atalarımız yeni aldıkları şehirlere fetih çınarları diyor. Çınar ağacının kutsiyeti şu

şekilde açıklanabilir: Devleti; kökü, gövdesi, dalları sağlam, güzel yapraklı bir ağaç olarak gören Türk düşüncesi, Anadolu'ya geldiğinde bu düşüncenin formülünü çınar ağacında bulmuştur. Türk milleti fethettikleri yerlere de çınar ağacı dikmiştir. Çınar ağacının ömrü gibi devletin de ömrünün uzun olmasını dilemiştir. Çınarlar toprakta köklendikçe yurdun sahibini pekiştirmektedir. Dallar yeşerdikçe vatan sağlamlaşmaktadır. Her yeşeren ve uzayan dal yeni sürgünleri ortaya çıkaracak, her yeni sürgün de çınarın heybetini artıracaktır. Devletin heybeti arttıkça dostu düşmana bir gövde gösterisi olacaktır. Kıbrıs'ın fethine ağaç dikerek başlanmış yargısı taşıyan bir cümle kurulsa ilk bakışta komik gelecektir insanlara; ama ağaç kültürünün sembolik değerleri ile olaya baktığımızda işin hakikati ortaya çıkacaktır.

Kutsal ağacın dikimi bile sıradan değildir. Sıradan bir dikim işleminin aksine fidan, besmele ile dikilmiştir. Kutsal ağaç kutsal sözle dikilmektedir. Ayrıca fidanın kökleriyle gelen toprak vatana ait topraktır. Başka bir toprağa vatan toprağı karıştırılıyor. Sadece ağaç dikilmiyor bir nevi vatan toprağı da dikiliyor ve bakım başlıyor: “İlk defa Yaseminci Baba'nın dikkatini çektiğinde Balkız, iki kaya arasında tohumu filizlenmiş bir çam fidancığına, etek etek taşıdığı toprakla bir toprak taban oluşturuyordu. Sessizce yaklaştığı için fark etmemişti” (Sepetçioğlu, 2006c, s. 119). Kayaların içinde olsa bile tohum tohumdur. Ona da bakım gerekir. Hele kayaların arasındaki filizlenmiş ağaç çam ağacı ise bu iş ayrı bir kutsiyet taşır. Bu kutlu çamlar, buldukları yerde kurusalar bile kutsallıklarından bir şey kaybetmezler. Tanrı kutu kemikte olduğu gibi, ağaçta da yaşamaya devam eder. Ondandır yapılan eşyalarda yaşar. Bunun için romanın kadın kahramanı Balkız eteği ile toprak taşıyarak ağaca hizmet etmektedir. Yapılan hizmet ona duyulan saygıdan ileri gelmektedir.

Ağaca atfedilen kutsallığın boyutu bununla da sınırlı değildir : “O Müslüman işçinin bir ağaç altında namaz kılışının hatırası yeniden o günkü canlılığıyla gözlerinin önüne geldiği için Türklerin yanından gitmeyi hiç mi hiç çekmiyordu gönlü” (Sepetçioğlu, 2006a, s. 405). Namaz kılınan yerin ağaç altı olması tesadüfi değildir. Kutsallığı olan ağacın altında kılınan namazın hususu daha farklı olacaktır. Burada Türklerin İslamiyet öncesi dönemine ait ağaç kültü ile İslamiyet etkisinde gelişen inançlarının birleşimi söz konusudur. Gök Tanrı dininde kutsal olarak kabul edilen ağaçlar İslamiyet ile birlikte atalar kültürünün de etkisi ile din âlimleri, evliyalar ve ermişlerle birleşip onların kutsal mekânlarının bir sembolü haline gelmiştir. Bundan dolayı da çocuğu olmayanların, dileği olanların kutsal kabul edilen ağaçlar altında namaz kılmaları gibi uygulamalar sık sık karşımıza çıkmaktadır.

Ağaç kültü eğitim kavramını tanımlarken de karşımıza çıkmaktadır. Ağacın eğitimle sembolleştiği ifade “Ağaç yaşken eğilir.” ifadesidir. Bu açıklamaya uygun bir kullanımda romanda yer almaktadır: “Çünkü eğitim çocuklardan başlarsa yarınlar senindir. Ağacı

fidandayken buduyor, ağaçlığa hazırlıyorsun” (Sepetçioğlu, 2006e, s. 178). Ağaç bir eğitmen gibi bizleri eğitiyor. Ağacın yaşam serüveni biz insanların hayatına ilham kaynağı oluyor. İnsanlığın eğitim sorunu ile başa çıkmaya çalıştığı bu dönemde, kültürümüz bizlere ağaçtan aldığı ilhamla bir formül sunuyor: Ağacın daha fidanken şekillendirilebileceği gerçeği üzerinden çocukların da küçük yaşlarda eğitilmesi, çocuklara bu dönemde millî ve manevi değerlerinin öğretilmesi gerektiğini söylüyor.

İnsanın ömrü ağacın filizlenmesi gibi başlar, onun budanması gibi yapılan bir gelişme ile insan büyür, dal budak salması gibi çoluk çocuğa karışır ve ağacın kuruması gibi insan da vakti geldiğinde ölür: “Trabzonlu denizde rahattır Celal Beyim, ağaç tabutu hatırlatır Trabzonlulara...” (Sepetçioğlu, 2006d, s. 179). Ağaç, insana ebedi olmadığını da hatırlatarak en büyük görevini yapar. Celal Bey ağaca baktığında ölümü hatırlamaktadır. Ağacın kuruması bu duyguyu ona hatırlatıyor, belki de tabutun ağaçtan yapılması ve ölenin üzerine tahta örtülmesi bu duyguların ortaya çıkmasını sağlıyor.

Sabır Ağacı roman dizisinde ağaç kültürünün çeşitli sembolik anlamlarla karşımıza çıktığı görülmektedir. Bir külte ait özelliklerin roman dizisinde bu kadar üzerinde durularak işlenmesi Türk kültüründeki sürekliliği göstermesi açısından son derece önemlidir. Türk mitolojisi ve halk inanışları içerisinde çok önemli bir yere sahip olan ağaç kültü modern dönemde kendini yenileyip sembole dönüşerek Türk romanındaki yerini almıştır.

4. Sonuç

Dünyanın en köklü kültürlerinden birisi olan Türk kültürü, geniş ve derin bir birikime sahiptir. Bu kültür içerisinde ortaya çıkan kültürler, değerler ve semboller zamanın bütün etkilerine karşı gelenek içerisinde değişerek varlığını devam ettirebilmektedir. Gelenek her dönemde kendini yenileyerek kültürel öğelerini gelecek nesillere taşıma imkân ve kabiliyetini kendinde bulabilmektedir. Ağaç kültü de bu kültürel geleneğin taşındığı en önemli kodlardan birisidir.

Modern Türk edebiyatının en önemli yazarlarından birisi olan Necati Sepetçioğlu'nun “Hayat Ağacı” adlı roman dizisinde de ağaç önemli bir sembol olarak yer almaktadır. Ancak çalışmada yapılan incelemeden de görüldüğü gibi eserdeki ağaç sembolünün yüklendiği anlamlar geleneksel Türk mitolojisinde ve halk inanışlarındaki ağaç kültürünün anlamları ile paralellik göstermektedir. Bu da bize Necati Sepetçioğlu'nun ağaç sembolünü oluştururken Türk kültür geleneğinden faydalandığını ve sözlü kültür geleneğindeki ağaç kültürünün sembol olarak romanlarına taşıdığını göstermiştir.

İncelenen roman dizisinde ağaç kültürünün şu sembolik anlamları kazandığı tespit edilmiştir:

Ağaç kültürünün roman dizisinde yoğun olarak kazandığı önde gelen sembolik değeri Kıbrıs toprağının vatanlaşmasıdır. Toprağa dikilen ağaçların büyümesi ile Kıbrıs'ın Türk yurdu haline gelmesi arasında bir bağ kurulmuştur.

Bu ağaçların kök salıp büyümesi aynı zamanda fethedilen bu topraklarda Türk devletinin de kök salıp kalıcı hale gelmesini sembolize etmektedir. Ağacın dal budak salması milletin çoğalması, devletin kurumsallaşması ve büyümesi anlamına gelmektedir ve ağacın ömrü ile devletin ömrü arasında sıkı bir bağ kurulmuştur. Onun için de Türk devleti çınar ağacı ile sembolize edilmektedir.

Diğer bir sembolik anlamı ise Orta Asya'dan Anadolu'ya oradan da Kıbrıs'a taşınan ağaç tohumlarının ana yurt ile yeni yurt arasındaki semantik bağlantıyı kuran kutsal bir emanet gibi görülmesidir. Bu da ağaca kutsal emanetler gibi bir değer yüklemiştir.

Kıbrıs'a dikilen ağaçlar Türk medeniyetinin bu yeni yurda taşınmasını da sağlamıştır. Ağaçlar büyüdükçe Türk medeniyeti de adada kök salıp büyüyecektir. Kısaca ağaç yaprağıyla, dalıyla ve kalıcılığıyla Türk medeniyetinin sembolü hâline gelmiştir.

Ağacın gölgesinin huzur vermesi Türklerin fethettikleri coğrafyalara barış ve huzuru götürdüklerini göstermektedir. Ağacın gölgesi nasıl insanlara huzur veriyorsa Türk devletinin çatası altında yaşayan milletlere de huzur verecektir. Yazar Türklerin bu devlet anlayışını ağaç gölgesinde kılınan namazın verdiği huşu ile sembolleştirerek anlatmaktadır.

Ağaç tohumunun bir tekke dervişinden bir diğer tekke dervişine verilmesi ile ağaçlar zaman içerisinde kutsal mekânın bir parçası durumuna gelmiştir. Ağaç, ibadethanelerin bir bölümü gibi algılanmıştır.

Ağacın eski Gök Tanrı dininde görülen tanrısal bir kutsiyete sahip olma özelliği romanda ağacın insana benzetilmesi ve insanı Tanrı'ya ulaştıran bir vasıta işlevi görmesi ile karşımıza çıkmaktadır.

Son olarak Türklerin insan yetiştirme felsefesi ağaç fidanı üzerinde sembolize edilmiştir. Türkler ağacın fidanken istendiği gibi şekillendirilebilmesinden yola çıkarak insanın da çocukken olumlu yönde milli ve manevi değerlerle donatılabileceği düşüncesini savunmuş ve eğitim sistemlerinde uygulamışlardır. Bu özellik roman dizisinde de ön plana çıkarılmıştır.

Kaynaklar

- Banarlı, N. S. (1971). *Resimli Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Bonnefoy, Y. (2000). *Antik dünya ve geleneksel toplumlarda dinler ve mitolojiler sözlüğü*. C I. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Eliade, M. (2003). *Dinler tarihine giriş*. (çev. Lale Arslan). İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- Eliade, M. (2017). *Mitler, rüyalar ve gizemler*. (çev. Cem Soydemir). Ankara: Doğubatı Yayınları.
- Ergun, P. (2012). *Türk kültüründe ağaç kültü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Eröz, M. (1991). *Yörükler*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Gökay, O. Ş. (1976). *Dede Korkut hikâyeleri*. İstanbul: Arkadaş Basımevi.
- Kabak, T. (2018). Toplumsal ekoloji bağlamında Türklerin doğa ile ilişkilerine genel bir bakış: Mandıra Filozofu filminin düşündürdükleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Eğitim (TEKE) Kültür Dergisi*, 7(1), 276-291.
- Kaya, D. (2007). *Ansiklopedik Türk halk edebiyatı terimleri sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Öksüz, G. (2014). *Rus mitolojisi*. İstanbul: Çeviribilim Yayınları.
- Sepetçioğlu, M. N. (2006a). *Sahibini arayan toprak*. İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- Sepetçioğlu, M. N. (2006b). *Zaman sahibi ve toprak*. İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- Sepetçioğlu, M. N. (2006c). *Zaman yürüyüşü*. İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- Sepetçioğlu, M. N. (2006d). *Zaman dar bir kapıda*. İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- Sepetçioğlu, M. N. (2006e). *Zaman sarkacı*. İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- Tanyu, İ. (2004). Ağaç. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam ansiklopedisi*. C 1). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi. s. 456-457.
- Yalman, A. R. (1993). *Cenupta Türkmen oymakları*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Yapıcıoğlu, İ. (2004). *Kuzey Kıbrıs ağaç ve ağaççıkları*. İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası.

Extended Abstract

In our study, we tried to explain the cult of tree as a cultural element within certain limits. We explained the meanings that a person assigns to it under various headings. Thus, when we look at the trees around us from now on, we opened the way to look at the trees not only as an item, but also their historical and cultural texture in the background.

The human being, who exists in nature, has chosen the tree as the object closest to himself in life. Because the tree is everything in his world. In a world which is getting more and more concretion, it is a little difficult to understand this. The man who lived in the tree hallows made a house from its branches and made a spoon to eat. He made a cradle to raise his baby, a coffin to carry the funeral. In fact, the tree was placed on dead who was buried in the grave and is still being placed. Mankind who reflects its inner world to the tree understands the importance of tree in every time period.

In the Turkish mythology and epics, the tree that emerges as an element that unites underground, ground and sky has continued its existence in Turkish folk beliefs and narrative tradition in connection with many elements such as the continuity of life, reproduction, fertility, and reaching God. The cult of the tree, which has a strong place in the cultural life of the Turks from the belief world to the oral culture, has continued to find its place in the novels and stories of the modern period. The purpose of our study is

to determine the reflection of the cult of tree in the modern Turkish literature as a symbolic value. Document analysis was used in the study as research method.

The concept of cult was used in terms of showing respect and attribution of holiness in Turkish culture. But in time, the cults inspired by these meanings gained new symbolic values. In our study, the new symbolic values of the cult of tree-an object was determined through a novel series. Most of the researchers pointed out that myth, epic and modern literature are the successive stages. Therefore, mythical archetypes continued to exist in modern novels. The accuracy of this claim has been discussed in the series of Sabır Ağacı novels.

The work called “Sabır Ağacı” novel series of Mustafa Necati Sepetçioğlu was examined for the symbolic values of tree. The work consists of 8 different books. The eight books of the novel series- Zaman Sahibi ve Toprak, Sahibini Arayan Toprak, Zaman Dar Bir Kapıda, Zaman Sarkacı, Zaman Dönümü, Zaman Yok, Zaman Uyanışı, Zaman Yürüyüşü- were analyzed and the symbolic value of the cult of tree has been determined and interpreted by citing from the books. The cult of the tree was determined to be more than just a cult which we respected and sanctified.

In the series of novels examined, it was found that the cult of the tree gained the following symbolic meanings:

The main symbolic value of the cult of the tree in the novel series is becoming homeland of Cyprus territory. The link between the growth of trees planted in the soil and the fact that Cyprus has become a Turkish homeland was established.

This symbolizes the fact that the trees are rooted and that the Turkish state is rooted and has become lasting in this conquered land. The fact that trees develop branches means the increase of the population and institutionalization and growth of the state, and there has been established a link between the life of the tree and the life of the state. Therefore, the Turkish state is symbolized by a plane tree.

Another symbolic value is that tree seeds, which are transported from Central Asia to Anatolia and from there to Cyprus, are seen as a sacred trust that establishes the semantic connection between the mother country and the new country. This has given the tree a value like the sacred relics.

Trees planted in Cyprus also provided the transportation of Turkish civilization to this new country. As the trees grow, Turkish civilization will take its root and grow on the island. In short, the tree has become a symbol of Turkish civilization with its leaves, branches and permanence.

The peace of the shadow of the tree shows that the Turks have brought peace and tranquility to the lands they conquered. If the shadow of the tree gives people peace of mind, it will give peace to the nations living under the roof of the Turkish state. The author expresses this state concept of the Turks by symbolizing the submission of the prayer to God in the shadow of the tree.

The tree has become a part of the holy place in time, with the tree seed being given from a dervish lodge to another dervish lodge. The tree was perceived as a part of the places of worship.

The fact that the tree has a divine holiness seen in the old Tengrism is seen in the novel by anthropomorphizing the tree and acting as a means to reach man to God.

Finally, the philosophy of human training of the Turks is symbolized on the tree saplings. On the basis of the fact that the tree can be shaped as desired when it is still a sapling, the Turks have defended the idea that human beings can be equipped with positive national and spiritual values when they are still children, and they implemented this in their education systems. This feature is also highlighted in the novel series.